

Woord vooraf

Discussie gesloten. Dat was het parool dat op de CDA-partijraadsvergadering van 19 november 1994 werd gegeven. Het drama van de verkiezingen van 3 mei dat jaar was geanalyseerd door de commissie-Gardeniers en doorgesproken in de partij. Nu begon een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van de christen-democratische beweging. Televisiecamera's omringden de toekomstig voorzitter Hans Helgers, de partijraadsleden applausseerden. Maar toen de bijeenkomst in de Utrechtse Jaarbeurs ten einde liep, bleek waar het werkelijke enthousiasme lag. Nog vóór het slotwoord van Til Gardeniers-Berendsen, de voorzitter van de kritische evaluatie-commissie, begaven veel aanwezigen zich naar de hal voor het echte hoogtepunt van de dag: de gezelligheid van het napraten met oude bekenden.

Het CDA heeft het trauma van de enorme verkiezingsnederlaag, die 20 van de 54 kamerzetels kostte, zo snel mogelijk achter zich willen laten. De partij zoekt troost in het terugblikken naar vroeger tijden en in de hoop op een betere toekomst. Nog steeds kijkt ze wat verwaasd terug op het drama van '94, als ging het om een wervelstorm die haar plotseling had overvallen.

Toen de commissie-Gardeniers in juli 1994 haar analyse presenteerde, ging het CDA prat op dit staaltje openbare zelfkritiek. Vrijwel iedereen kreeg er van langs: de mislukte lijsttrekker Elco Brinkman en de afgetreden partijvoorzitter Wim van Velzen voorop, maar ook de Tweede-Kamerfractie, de voormalige bewindslieden, het partijbestuur. Zelfs premier Lubbers kreeg een kleine tik. Het was een collectieve boetedoening. 'We hebben allemaal schuld,' kon men nu tegen elkaar zeggen.

De essentiële vragen bleven liggen. Hoe was het in godsnaam mogelijk dat deze geoliede machinerie van de macht in het moeras terecht was gekomen? Wat was er gebeurd met de onaantastbare Ruud Lubbers en zijn team, die de partij vanaf 1982 op meesterlijke wijze naar grote overwinningen hadden gevoerd? Onno Ruding, Hans van den Broek, Jan de Koning, Gerrit Braks, Bert de Vries – rond het midden van de jaren tachtig beschikte geen enkele concurrerende partij over een vergelijkbaar reservoir van krachtige bestuurders en capabele politici.

Nog in 1990, toen de partij haar 10-jarig bestaan vierde, spraken perscommentaren van een 'revival'. De christen-democratische beweging had de malaise van eind jaren zestig, begin jaren zeventig doorstaan. Ze was er na de fusie van ARP, CHU en KVP in 1980 in geslaagd haar bedreigde positie in het centrum van de macht te herbevestigen. Voor eeuwig naar het leek, want het CDA wist als geen ander de gematigde kiezer in het midden van het politieke spectrum aan zich te binden. In de gemeentelijke en provinciale besturen, bij het vormen van een regering, vrijwel nergens in het land kon men het zonder de partij stellen.

Als de kiezers zo'n dominant instituut plotseling massaal de rug toekeren, als zijn leiders – Ruud Lubbers en diens gedoodverfde opvolger Elco Brinkman – verslagen het veld ruimen, dan is er iets wezenlijks aan de hand. Een interne partijcommissie kan dat niet in al zijn naaktheid blootleggen, daarvoor mist ze de benodigde distantie. Hier ligt een mooie taak voor de onafhankelijke journalistiek. De Nederlandse pers is daarin ook voor een groot deel geslaagd. Ze heeft tipjes en soms hele delen van de sluier opgelicht, en zo onderdelen van het drama zichtbaar gemaakt. Maar toen het CDA eind 1994 de geschiedenis als afgedaan wilde verklaren, rustten tal van details nog in het verborgene en ontbrak het totaalbeeld.

Die ontbrekende details en dat omvattende beeld wil dit boek nu wel proberen te bieden. Het plan ontstond in november 1993 en begon met het trefwoord 'Lubbers'. Het leek een interessant journalistiek project om ter gelegenheid van zijn afscheid zijn regeerperiode onder de loep te nemen. Kort daarop werd duidelijk dat de machtswisseling bepaald niet vlekkeloos zou verlopen. Integendeel: het CDA struikelde van incident naar

incident, tot – het is vaker gezegd – de *Wet van Murphy* van kracht leek en alles misging wat maar mis kon gaan. Toen de verkiezingen van mei plaatsvonden, stond ik al in de startblokken. Uiteraard zou het boek nu ook de dramatische afloop van die verkiezingen moeten verklaren.

De maanden mei tot en met augustus werkten een team van drie *desk researchers* en ikzelf aan het fundament van dit boek: een klein documentatiecentrum vol materiaal over de voorgaande twaalf jaren. Na de beëdiging van het nieuwe, 'paarse' kabinet en het aftreden van Elco Brinkman als leider van de CDA-Tweede-Kamerfractie was de tijd rijp voor een behoedzame benadering van de hoofdpersonen. Het kostte moeite om te voorkomen dat de zittende CDA-top mij in mijn speurtocht zou dwarsbomen. In november volgden enkele weken van gespannen onderhandelingen. Ik besloot rekening te houden met de gevoeligheden van de partij en bood aan dit boek pas te laten verschijnen na de verkiezingen voor de Provinciale Staten van 8 maart 1995. Als tegenprestatie stelde de CDA-top vijf gesprekspartners ter beschikking en liet ze intern weten: 'Wij zullen en kunnen niemand verbieden met de heer Metze te spreken.' De dreiging van een blokkade was afgewend.

De werkelijk belangrijke gebeurtenissen kwamen aan de orde in de ruime reeks gesprekken die ik buiten de partijtopy om voerde. Geleidelijk kwamen de betrokkenen los, tot ook werkelijke hoofdpersonen hun verhaal gingen doen. Het was uitermate fascinerend de ijsberg van het drama van '94 vervolgens boven water te zien komen. Daarvan doe ik u nu verslag, ingebed in een overzicht van de drie regeerperioden-Lubbers, een beschrijving van de ontwikkelingen in de partij-organisatie en een analyse van de relevante veranderingen in de samenleving en het electoraat.

Velen hebben een bijdrage geleverd aan de totstandkoming van dit boek. Tientallen CDA'ers schonken mij vertrouwen, ondanks hun aarzelingen. Mevrouw mr. Tineke Lodders-Elfferich, tot februari 1995 waarnemend partijvoorzitter, en de leden van het Politiek Beraad van het CDA hebben hun huiver voor dit boek in ieder geval onder controle gehouden. *Desk researchers* Machiel van Zanten, Miranda de Vries en Tamara Metze hebben uitstekend werk verricht bij het verzamelen van schriftelijke bronnen.

Ook Jos van Hezewijk van het bureau Elite Research leverde waardevol materiaal. Collega's Ton F. van Dijk en Steven de Vogel hielpen met gegevens ten behoeve van het hoofdstuk over de kandidatuur van Ruud Lubbers voor het voorzitterschap van de Europese Commissie; zonder hen was dit onderdeel niet zo compleet geweest als het nu is. Maria Groen en Lucy Klaassen besteedden vele uren aan het uitwerken van de interviews.

Politicooloog prof. dr. Jan van Deth van de Katholieke Universiteit Nijmegen, directeur drs. Gerrit Voerman van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), en Jan Hoedeman, parlementair redacteur van *de Volkskrant*, lazen de concept-teksten. Zij behoedden mij voor fouten, bekritiseerden mijn analyses, wezen op omissies en gaven advies. Een betere *editor* dan Anja Lieshout kan een auteur zich niet wensen: ze was bikkelhard en genadeloos.

Ten slotte zijn daar degenen die dit project mogelijk maakten: mijn financiers, mijn uitgeverij en mensen uit mijn naaste omgeving. Wilfried Uitterhoeve van de Uitgeverij SUN is als geen ander in staat onder druk van *deadlines* zijn koelbloedigheid te bewaren. Tijdens het schrijven moest ik vluchten voor de dreiging van overstroming en vond ik gastvrij onderdak bij mijn goede vriend Flip. Annemarie bewaakte mijn fysiek en geestelijk welzijn, en mijn kinderen Kamil en Rosalie lieten mij enigszins hoofdschuddend mijn gang gaan – ik moest weer zo nodig een boek schrijven.

Ik dank hen allen.

MARCEL METZE, maart 1995